

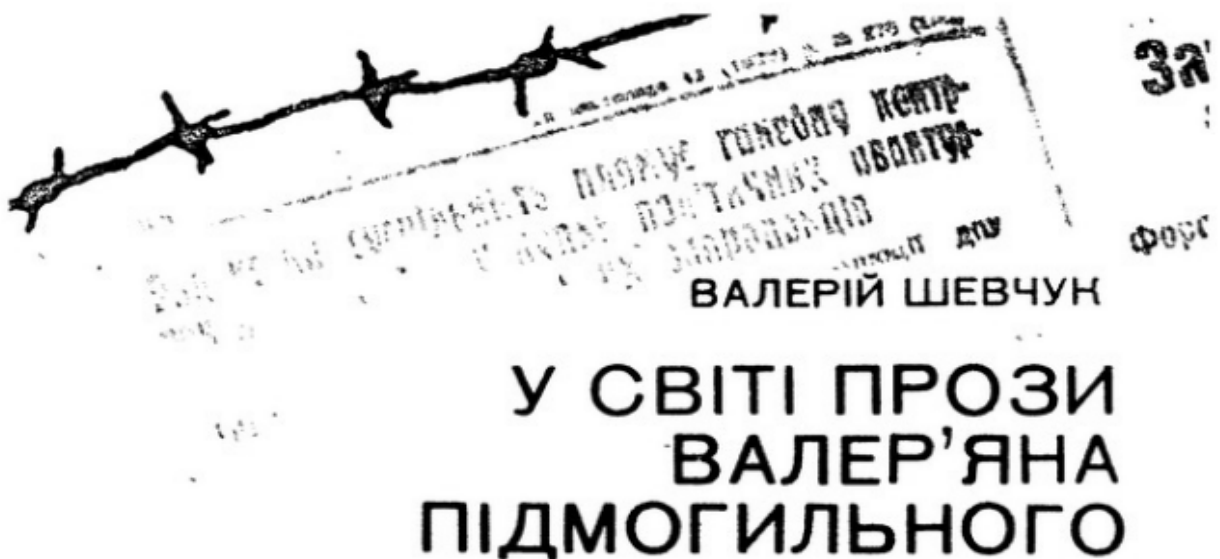
Уривок з книги:

Шевчук В. У світі прози Валер'яна Підмогильного / В. Шевчук. - С. 277-290.

Репресоване "відродження" / [упоряд.: О. І. Сидоренко, Д. В. Табачник]. – Київ: Україна, 1993. – 397, [2] с. : іл. ([читати онлайн на irbis-nbuv.gov.ua](http://irbis-nbuv.gov.ua))

Відродження української культури у 20-ті роки саме набувало розквіту, коли сталінські поплічники розпочали полювання на її найвидатніших діячів, переслідуючи мету - дощенту винищити українську інтелігенцію. Ціла когорта талановитих вчених, письменників, художників була безпідставно репресована. Про долю М. Василенка, М. Філянського, С. Єфімова, В. Підмогильного, П. Филиповича, М. Яворського, Ф. Ернста та багатьох інших, безневинно засуджених і в переважній більшості знищених у сталінських таборах, розповідається у цій книзі.

У світі прози Валер'яна Підмогильного

Валер'ян Підмогильний — ім'я, яке тільки вряди-годи мигає на шпальтах преси: то його згадає принагідно хтось із письменників, то назвуть при переліку майстрів слова та художнього перекладу 20-х років: ні творів його, ні статей про нього в реальному вжитку нашого літературного процесу нема. Самі книги В. Підмогильного тепер велика бібліографічна рідкість і предмет особливого інтересу бібліоманів. Про життя його сучасний читач може довідатися хіба що з коротенької

довідки у виданнях «Письменники Радянської України» та «Українські письменники. Бібліографічний словник», а його переклади частково названі в книзі «Художня література, видана на Україні за 40 років».

Оце і все.

Правда, останнім часом В. Підмогильним зацікавилася періодика, його оповідання друкували газети «Молода гвардія», «Молодь України», тижневик «Україна», а «Вітчизна» вмістила листи письменника з Соловків і зовсім невідому «Повість без назви». Тільки тепер починаємо усвідомлювати, що Підмогильний — одна з найколеритніших постатей вітчизняної літератури 20-х років, значення якої неперехідне.

Причина маловідомості цього митця проста: до недавнього часу практикувалося замовчування багатьох імен нашої культури, особливо тих, хто в 30-ті роки був незаконно репресований — до них і після реабілітації (а В. Підмогильний реабілітований ще в 60-х роках) залишалося насторожене недовір'я. Не зайве згадати, що тоді ж таки, у 60-ті, видавництво «Радянський письменник» планувало перевидання творів В. Підмогильного, але до того не дійшло. Більш пощастило його численним перекладам з французької, їх друкували і в 30-х, і в 50-х роках, правда, без зазначення перекладача, і тільки в 60-х ім'я перекладача з'явилося на титульних сторінках видань. У вузьких літературних колах його читали, його творами навіть захоплювалися. Признаюся, що й для мене романи й оповідання Валер'яна Підмогильного, прочитані ще в юності, стали одним з найбільших і найглибших літературних вражень, але для тих, кому недоступні оті давні, рідкісні видання, письменник залишався зовсім невідомий. І це в той час, коли В. Підмогильний не тільки визначний письменник свого часу, що не раз підкреслювала критика, а й активний творець пожовтневої радянської літератури.

Так, критика 20-х років і справді підкреслювала особливу талановитість молодого письменника, але не менше вона його не милувала, особливо та, напостівська, вульгарно-соціологічна, дресирувальницька, яка намагалася цілковито підпорядкувати літературу тим чи іншим ідеологічним постулатам, зовсім не беручи до уваги специфіку літератури як мистецтва. Вона впихала митців в межі проголошених засад і вимагала, щоб творці вкладалися у визначені цією критикою прописи,

забуваючи, що основне завдання літератури — не скоротечні й скороминущі лозунги, а людська душа. Ця критика В. Підмогильного не похваляла, а стьобала, ганила, привішуючи до його імені всілякі ярлики, а то й просто писала на нього публічні доноси, вимагаючи розправитися, з ним, як з недогідним, що, зрештою, й сталося.

На честь В. Підмогильного треба сказати, що він, терплячи отакі шалені атаки авантюристів від літератури, зумів вистояти на позиції письменника серйозного, глибокого, який ставив не позірно, а глибоко актуальні проблеми, що постали перед людиною його часу. Він залишився повен уваги до людини і співчуття до неї і з цієї дороги не зійшов ні разу. Завжди пильно вдивлявся в свого героя, аналізуючи, розкладав його «я». Підмогильний, можна сказати, психологічний письменник, бо аналіз людської психіки — його головне художнє завдання. Водночас він строгий аналітик свого часу, тобто — по-справжньому сучасний письменник: бачить свою добу в сотнях промовистих деталей, і за його творами напрочуд легко уявити час, у який він жив, бо письменник умів відтворювати його з блискучою й неперевершеною правдивістю. На честь його доби можна сказати ще й те, що, попри увесь негатив критики, попри вульгарні й ворожі наскоки на цього серйозного митця, його твори все-таки мали змогу вийти у світ, вони читалися й робили свою гуманізуючу справу.

Це не принагідне визначення, бо в своїй творчості Валер'ян Підмогильний продовжував традиції нашої класичної літератури, яка свою поетику будувала на увазі до людини, співчутті до неї, а виявлення й боротьба в ній добра і зла ставали одним з основних проблемних важелів. Родовід свій як письменник В. Підмогильний безперечно веде від Михайла Коцюбинського, недаремно він умістив у своєму найкращому романі «Місто» цілий пасаж про враження від читання творів свого попередника: «Сумовита гармонія образів вабила його, слова, спалахнувши від зрозуміння, розгортали йому безмежну перспективу в таємниці своїх сполучень. І зненацька зайнялися безліччю воружких світляків, що сунули без краю ліворуч, гаснучи на білих берегах. Він сидів, прикутий до фосфоричних сторінок, яких тонке проміння випалювало йому в схилених грудях болісний слід. Ніколи ще не читав він так жалібно й не дізнавав такого глибокого з читанням злиття. В книжці, для нього не новій, він знайшов нове п'яне зачарування величчю

творчості, могутністю її різця й гущиною стопленої з її пориву фарби». Таке враження від читання улюбленого письменника не можна придумати, його треба відчувати.

Блискуче знаючи французьку мову і переклавши кілька десятків творів цього письменства на українську, Валер'ян Підмогильний не міг не перейнятися й поетикою цієї літератури, тим більше що перекладав не абищо, а тих письменників, котрі були йому близькі, особливо Гі де Мопассана та Анатолія Франса. Уроки французької літератури позначилися на стилі письменника тим, що він економно будує фразу, що образ його не квітчастий, імпульсивний, як, приміром, у Миколи Хвильового, а точний, строгий, вивірений, я сказав би, окультурений. У розробці психології героя він глибше Мопассана, але залюбки вживає й імпресіоністсько-мопассанівський мазок і не цурається спокійної розважливості фрази Анатолія Франса чи Дені Дідро. Загалом кажучи, В. Підмогильний один з найінтелігентніших і найтонших українських письменників з доброю літературною школою, що свого часу відзначив критик і поет Михайло Доленго: «Валер'ян Підмогильний дає класично яскраві зразки зовсім іншого емоціонального тону творчості — тону, типового для буржуазної й не для класової групи, а специфічно властивого для інтелігенції, як між класової групи й т. ін. Якщо кожна класа висовує свою інтелігенцію... так і сама «інтелігенція», в звичайному розумінні слова, може висунути для задоволення власних своїх інтелектуальних інтересів теж свою інтелігенцію. От представником такої інтелігенції для інтелігенції, на наш погляд, і є Підмогильний».

Тобто це був продовжувач того річища нашої літератури, що його репрезентували Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Володимир Винниченко,— літератури для інтелігенції, літератури, я сказав би, тонкого письма. Саме тому й лютувала так супроти неї вульгарно-соціологічна критика, бо це порушувало її постулат про загибель культури й літератури, її вимогу примітизувати їх, звести до колективної самодіяльності. Отже, все інтелігентне й високо культурне при цьому безапеляційно списувалось у вороже, буржуазне і нещадно громилося. Згадаймо відомі ярлики, що їх привішував до нашої класики В. Коряк, і той злостивий остракізм, якому піддавалися неокласики — ті, які хотіли зберегти своє мистецтво на рівні високої культури. Валер'ян Підмогильний заявив про себе як

письменник у досить ранньому віці. Народився він у 1901 р. в с. Чаплі на Катеринославщині в селянській родині. Ріс настільки здібним хлопчиком, що його віддали вчитися. У 1918 р. закінчив Катеринославське реальне училище. Перша книга, власне, книжечка під голосною назвою «Твори, том 1», позначена двома роками на титулі — 1919 і 1920, а самі оповідання цього цікавого видання підписані 1917 і 1918 роками. Письменнику було тоді 16—17 років. Можна без перебільшення сказати, що серед наших вундеркіндів, тобто людей, що розвинулися вельми рано, хіба що Леся Українка могла перевершити його зрілістю своєї творчості. Отже, вже в ранньому віці Валер'ян заявив про себе як про цілком зрілого прозаїка, написавши ряд творів досить високого рівня.

Історикам літератури ще доведеться дослідити, хто впливав на талановитого юнака і хто його оточував? Та ота тоненька книжечка в сірій обкладинці й видрукувана на поганому папері може по праву вважатися однією з найцікавіших книжок, що вийшли в буремні роки революції й громадянської війни. Тут і свіжість письма, і небуденність ситуацій, а слово дихає енергією і своєрідним «ароматом». Скажемо, дебют був багатообіцяючий. Книжечка вийшла в Катеринославі, чи, як тоді його називали, Січеславі, а юний письменник був уже в Києві. З 1919 р. він вчився в університеті. Яка обстановка панувала там на той час, яке літературне коло оточувало хлопця, ми не знаємо. Але той факт, що в тодішніх київських журналах та альманахах творів В. Підмогильного не зафіксовано, хіба що в «Шляхах мистецтва» №9 2 за 1921 р. побачила світ його повість «Остап Шептала», багато про що говорить. Валер'ян університету так і не закінчив, очевидно, у зв'язку з украй важким матеріальним становищем. Проблема хліба стане згодом однією з основних тем його оповідань, так він назве й свою найліпшу новельну книжку. В пошуках того хліба насущного юнак повертається до Катеринослава, де вчителює. Деякий час продовжує працювати вчителем у Павлограді, а в 1921 р. він уже в Ворзелі (під Києвом). Знову повертається до університету, але не втримується тут і займається тільки літературною діяльністю. Його ім'я з'являється у збірниках «Вир революції» та «Жовтень», а в 1922 р. у Харкові виходить уже згадана нами повість «Остап Шептала». Є в цій повісті чимало гарних сторінок, але загалом вона вийшла слабша від оповідань — молодість все-таки давалась узнаки, адже писалася вона, коли хлопцеві було 19 чи 20 років.

У 1923 р. в журналі «Нова громада» і окремим виданням виходить його оповідання «Син», з часів голоду, одне з найболючіших і вражаючих оповідань цього письменника. Йому судилася більша популярність, бо згодом, у 1925 р., його видасть у Харкові «Книгоспілка», а у 1930 р. — Державне видавництво України. 1924 р. у Києві журнал «Червоний шлях» — другу збірку оповідань молодого письменника «Військовий літун», яка згодом стане основою книги «Проблема хліба». Її без перебільшення можна назвати однією з найблискучіших новелістичних книжок української літератури 20-х років. Між «Військовим літуном» та «Проблемою хліба» з'явиться ще окремим виданням велике оповідання, власне, маленька повість «Третя революція».

У полі зору новеліста — інтелігенція на тлі революції, голодних років громадянської війни й пореволюційного часу у буденному її зрізі, болі, борсання, занепад і намагання зберегти власне «я», намагання якось уписатися в життя, яке аж ніяк її не милує, через що виникає ряд трагічних ситуацій, бо входження людини з укоріненими старими соціальними звичками в новий побут, в нові життєві умови з незвичними колізіями не може відбуватися безболісно — життя диктує людині свої вимоги. Письменник майстерно досліджує цей процес. У цих творах він показав себе блискучим аналітиком і психологом, в нього не знайдеш і тіні фальшу, притягнення ситуацій «за вуха». Молодий митець тут правдешній учень Михайла Коцюбинського, який також суспільну честь творця ставив над усе, а точну погодженість з життєвою правдою вважав своїм художнім світобаченням. Ясна річ, В. Підмогильний не наслідує свого вчителя, а йде стежкою власною, він віртуозно володіє оповіддю, він — майстер чіткої фрази, точного образу, вміє тонко відтворити найглибші порухи людської душі. Немале значення має для нього імпресія, любить він фразу-афоризм, і хоч у перед мові до «Проблеми хліба», адресованій Євгену Плужнику, іронічно вістить про фабульну, сюжетну літературу, його мистецькі новельні структури бездоганні. Та й заперечує він фабульну структуру, очевидно, на противагу тодішнім апологетам чистої сюжетності. Назвати хоча б з приводу цього цікаву, але, геть наївну брошуру Сайка Йогансена «Як будувати оповідання. Аналізи прозових зразків».

Ми говорили, що В. Підмогильного ваблять переважно буденні ситуації, але не цурається він і прямого опису колізій з громадянської війни з усією складністю тогочасної боротьби.

Його погляд на події того часу проходить також крізь призму пересічного інтелігента: чи учня гімназії («Гайдамака»), який ув'язується у військовій змагання не так з ідейних спонук, як через відчуття власної неповноцінності і своє «я» хоч у смішних і недоладних формах хоче утвердити; чи типової міської родини, яка поступово втрачає революційні ілюзії і всю силу свою покладає на те, щоб вижити («Третя революція»). Це оповідання по-особливому цікаве, бо зображена письменником родина — своєрідне уособлення найрізноманітніших типів інтелігенції того часу: екзальтована панночка Ксана з її чисто міщанським потягом до псевдогероїчної особистості Нестора Махна; дореволюційний поступовець, навіть революціонер Андрій Петрович, якого реальність революції не тільки жахає, але й перетворює у звичайного обивателя; Марта Данилівна, котра має тільки одну турботу — зберегти себе й родину: її чоловік Григорій Опанасович, звичайний трудівник-чиновник, основний інтерес якого — ходити на службу незалежно від того, хто ту службу дає; їхні сини — комуніст Альоша з його боротьбою і ясна, проста, захоплена від усього, що діється, незважаючи на кров і вбивства, душа хлопчика Кольки з його беззастережним оптимізмом — всі ці люди опиняються у вирі зрозумілих чи незрозумілих їм подій, на які кожен по-своєму реагує. Водночас показує письменник і стихію розбудженого села з його темним інстинктом до нищення, тобто В. Підмогильний один з перших у нашій літературі сказав слово не тільки про будівничу силу революції, але й безоглядноруйнуючу. З великою експресивністю й точністю описує письменник господарчу розруху тих часів, голод, трагедію морального занепаду людини, передусім інтелігентної, яка опиняється у вирі подій і стає ніби сміття, що його зносить у збуреній воді стихія. Саме цю тему умів В. Підмогильний з-поміж своїх сучасників розробляти найліпше. Тобто письменник знайшов свого героя, певний психологічний тип і свою досить вироблену індивідуальну стилістику, яку не сплутаєш ні з якою іншою. Перед нами автентична творча індивідуальність.

У 20-ті роки В. Підмогильний живе в Києві. Бере участь у тогочасних літературних організаціях, хоч ставиться до їхнього побуту не без іронії. Згадаймо знову-таки його «Місто». «Література складається з творчості,— пише він.— Життя літературне — з розмов літераторів». І далі: «І хоч яке нудне та нудотне оте життя, оте розмотування бинди літературних новин

— хто що пише, хто що думає писати, хто що про кого сказав, хто кого збирається гудити чи хвалити, куди хто їде відпочивати і хто скільки заробляє,— саме від шуршання її створюється питомий дух справжньої, не кустарницької літератури, дух прихованого змагання, і в тендітному обводі цієї стрічки й лежить те середовище, де літературні вояки збираються й люльку миру курять перед далшим походом». Отже, «люльку миру» В. Підмогильний курив в організації «Ланка», яка потім стала зватися «Марсом» (Майстерня революційного слова), куди входили Євген Плужник, Григорій Косинка, Тодось Осьмачка, Борис Антоненко-Давидович, Борис Тенета, Марія Галич та інші. Борис Антоненко-Давидович свого часу розповідав, що головним і єдиним критерієм для вступу в свої ряди «Ланка» чи «Марс» обрали одне — добре писати, творити «некустарницьку літературу», тобто в їхнє коло не було доступу графоманам та халтурникам. Саме тому ця організація була аж зовсім нечисленна, та й зібрала вона біля своєї «люльки миру» різних письменників. Типологічно подібні були там Є. Плужник та В. Підмогильний, два приятелі нерозторжні — один цілком геніальний поет, своєрідний прозаїк та драматург, а другий — найкультурніший наш жрець мистецтва прози. У творчості цієї пари є щось взаємозв'язане: вона спільна своїм настроєвим і інтелектуальним тонусом, що виразно зазначив тогочасний критик Фелікс Якубовський. «Про Валер'яна Підмогильного-прозаїка,— писав він,— можна повторити те, що ми сказали про поета С. Плужника, а саме, що він цікавиться не людством, а людиною».

У 1927 р. письменник завершує роман «Місто» — йому виповнилось тоді 26 років. Виданий він був наступного року в Харкові. Роман користувався успіхом. «Книгоспілка» відразу ж його перевидає, а Б. Єлисаветський перекладає на російську мову, і в 1930 р. роман виходить у серії «Творчество народов СССР». 1928 р. ім'я Валер'яна Підмогильного як редактора з'являється на обкладинці одного з найсолідніших тоді журналів «Життя і революція».

Роман «Місто» — найвизначніший твір письменника, творча потуга якого відчувається й тепер, принаймні читається він з великим інтересом. Роман написаний як психологічний твір — це історія людської душі. Письменник у своїх передмовах і виступах недаремно застерігав, щоб критики не ототожнювали героя з автором — одна з найбільших методологічних спекуляцій

тодішньої агресивної критики, адже не раз траплялося, що й слова негативного персонажа безапеляційно приписувалися авторові. Отже, не герой піддавався осудові, не проблеми, які ставив автор, а передусім сам письменник за те, що ті проблеми ставив, притому лаяли твір не за те, що в ньому є, а за те, чого в ньому немає. Рецидиви такого мислення помічалися аж до недавнього часу. Деякі колізії Життя героя роману «Місто» Степана Радченка й справді накладаються на життєві колізії самого В. Підмогильного. Сільський хлопець приходить у місто, вступає до вузу, не закінчує його, стає письменником, працівником журналу, бере участь у київському літературному житті. В образі поета Вигорського легко впізнати Є. Плужника. Деякі роздуми про літературу вочевидь авторські, але все-таки роман цей не автобіографічний, бо йдеться про зовсім інший тип митця. Свій герой — це ще не герой автобіографічний.

Головна цінність роману в тому, що письменник створив образ неоднозначний, далекий від поетики плаката, яка побутовала в тій порі. Це образ діалектично змінний, сам герой повний суперечностей, зовні начебто привабливий, але, як відзначає його подруга Зоська (справді світла душа), з темним нутром. Це тип отакого собі завойовника, який рушив на місто, щоб його покласти собі під ноги, не отого дикого завойовника-махновця, якого змалював письменник у «Третій революції», а завойовника культурного — людини з не зовсім розмитими комплексами добра і зла, але яка не здатна врівноважити у собі те добро і зло, не здатна утверджувати щось одне з них, отже, людини з потенцією до безпринципності. Дещо впізнаємо в герої В. Підмогильного і від Любого Друга з відомого роману Гі де Мопассана, але він складніший, неординарніший, я сказав би, небезпечніший, бо й темінь його душі неоглядна для нього самого. Більше того, оту темінь душі герой легко збуває й легковажить нею, адже мета в нього одна — завойовництво, і саме на це витрачає себе, свої здібності й талант. Валер'ян Підмогильний ще в далекі 20-ті роки підмітив одну із серйозних хвороб творчої людини, яка не пережила і в нашому часі. Отже, письменник ставить проблему велику — чистоти й нечистоти творчого «я». Вульгарно-соціологічна критика вимагала, як ми говорили, плакатної однозначності героя, підняла навколо цього роману галас: його не тільки не зрозуміли, але й не хотіли розуміти. Героя, а заодно й автора судили за неопозитивність. У журналі «Молодняк» № 1 за 1929 р. є характерна заміточка

якогось Леся К-ського «Студенти про «Місто» В.Підмогильного»: «Радченків безмежний індивідуалізм, намагання його поставитись завжди на першому місці, ставлення до жінки — все це гостро засудили студенти. Радченко, що його автор атестує як незаможника, в дійсності є типовий міщанин»,— зауваження цілком правильне. Радченко й справді типовий міщанин, і таким його й хотів зобразити автор. Але ось висновок: «Як на ґрунтовну хибу твору вказувалося й на те, що в романі не подано позитивних типів. З цього, цілком правдиво, робили висновок, що Підмогильний стоїть не на позиції самокритики зсередини, а на платформі критики зовні». Цього мало, далі ще й таке: «Ідея незамиримого протиріччя між містом і селом, що її проводив Підмогильний в цім творі (до речі, цієї ідеї письменник зовсім не проводить.— Авт.), є цілком чужа, ворожа нам ідея». Звідси ще кардинальніший висновок: автор ледве не ворог, а може, й ворог.

Болісно читати таке сучасній людині: скільки тут перехльостів і підмін понять, скільки намагання не зрозуміти твір, не згадувати про проблеми, які автор порушує, а обвинуватити автора, виявити його «ворожість». Що вже говорити про те, що в романі блискуче зроблено розтин людської душі, що образ головного героя багатовимірний і суперечливий. Для критика важливо було інше: хіба може незаможник перетворитись у міщанина? Ясна річ — ні, а коли так — автор ворог, і його треба викрити. Логіка була б смішна, коли б ми не знали, до чого вона привела.

Валер'ян Підмогильний тримався мужньо. Він людина поважної й вимогливої літературної школи — йде шляхом митця аналітичного, вдумливого й криштально чесного. В його романі окрім великої проблеми — пластичні картини життя доби. Герої — не манекени, що проголошують газетні істини, а люди живі, зі своїми смутками та бідами. Що ж, письменник пробує довести свою правоту, він змагається, пояснює, дає відповіді на анкети, але все даремно. Надходили часи важкі й понурі.

Ще один роман «Невеличка драма» з'явиться в 1930 р. у журналі «Життя і революція». Роман не зовсім виношений автором. У дивний спосіб він перегукується з іншим «проклятим» романом того часу, так само виключно талановитим,— «Робітні сили» Михайла Івченка. Але, попри все, і цей роман дуже цікавий. Цього разу письменник розповів історію дівчини, чистої й глибокої, з ідеалами й несвідомим порухом до чогось вищого й особливого, але яку безжалісно

перемолочує важка машина життя. Знову маємо психологічний роман з посиленою увагою до так званої «маленької людини» міста.

Незважаючи на важкі часи, спрага до творчості в письменника була велика. Услід за «Невеличкою драмою» він починає, але не встигає закінчити цікаву «Повість без назви». У 1933 р. «Літературна газета» друкує оповідання «З життя будинку». Але 1934 р. його заарештовують і разом з багатьма іншими письменниками й митцями засилають на Соловки.

Навіть у тюремній камері цей великий трудівник не полишає літературної праці. Збереглися листи до дружини із Соловків, які дають змогу заглянути в його творчу 287 лабораторію цієї пори. Багато читає, вивчає англійську мову, перекладає свій улюблений «Портрет Доріана Грея» Уайльда і «Генріха VI» Шекспіра, а основне — творить. «Можу похвалитися тим,— пише він у листі від 25 січня 1936 р.,— що написав тут повість, правда, невелику, не більше 4 аркушів. Писав її дуже довго, працював над нею, як ніколи до цього часу. Ще дещо можна було б з нею зробити, але сили нема, і я вважаю її закінченою. Я маю від неї тут деяку радість і, звичайно, багато прикростей. Я просто взяв будинок і деяких мешканців у ньому. Взагалі в цій маленькій речі близько 20 дійових осіб, причому я намагався, щоб ніхто не був «на других ролях» і всі мали свій розвиток. Сюжет її важко переказати своїми словами, він сплетений з багатьох маленьких сюжетів. Взагалі на тему — що маємо, не бережем, втративши — плачемо. До цього часу не можу збагнути того, що писав її незвично — не підряд, а за розвитком персонажів або їхніх груп розкиданими очима, а потім змонтував ці розділи навколо основного стрижня».

Творча праця в тюремних умовах — не забавка, тому письменник пише повільно й важко, то не порожнє слово «сили нема». Але зупинити свого пера уперто не бажає. Він задумав написати ще 8 оповідань, але створив тільки одне. А вже через півтора місяця повідомляє, що почав писати новий роман «Наташа і Маша» — «повість про двох дівчат. Який це роман, важко й сказати. Головне в ньому — перевиховання одної з дівчат, але в ньому є багато чого» (лист від 7 березня 1936 р.). А вже в листі від 12 квітня цього ж року письменник повідомляє про задум нового роману — про колективізацію. «В українській літературі вона відбита дуже слабенько. Але коли я почав обдумувати цю тему, я зразу наштовхнувся на такі труднощі, що

залишив навіть думку про неї». Але він не тільки не залишив думку про неї, а навіть часто розмірковував про написання роману. Він уявлявся «повнометражним» на 32 розділи з 15 дійовими особами. «Я хочу, — зізнавався письменник, — написати його дуже просто, але при цьому уникнути літературних шаблонів... Вже й назву придумав «Осінь, 1929».

2 травня 1936 р. В. Підмогильний повідомляє, що написав цього роману п'яту частину. «В літературній праці, — зазначає він, — два основні моменти: перший — самому все зрозуміти, відчувати й уявити, що ти хочеш написати, остаточно освоїтись з людьми, про яких пишеш... другий — це все передати словами, і це найважче, і для читачів найголовніше, бо хоч би як змістовно була задумана річ, якщо вона написана погано — це річ пропаща». 6 липня 1936 р. письменник пише про те, що роман готовий уже наполовину. «Тепер він складається з 12 розділів, кожен з яких має від 3 до 7 підрозділів... Працюю над ними старанно, але повільно. Дуже важко. Зараз у мене готово 6 розділів».

В останньому листі від 2 червня 1938 р. письменник згадує тільки «Наташу і Машу» і визнає, що цей роман у нього не вийшов. Про «Осінь, 1929» уже немає ні слова. Зайве говорити, що всі ці твори до нас не дійшли — 19 грудня 1941 р. В. Підмогильний загинув на Соловках.

Так обривається життя цього напрочуд цікавого й талановитого письменника. Йому було лише 33 роки, коли його вилучають із літературного процесу, але за своє недовге життя він зробив досить багато й на такому високому рівні, що й подивуватися можна. Тому обов'язок наш сьогодні повернути до життя його твори і сказати про нього спокійне, виважене слово — він не тільки заслуговує на вдячну пам'ять, а й на те, щоб знову бути з нами, щоб заговорити по-новому до читачів своїми творами, які, я певен, ми без натяжок маємо підставу зарахувати до класики української літератури.